

ŌSIJĚKA ili OSIJĚKA

Sanda Ham

Među neočekivano, neobično i pogrješno naglašenim riječima koje se mogu čuti u televizijskim emisijama, svoje mjesto ima i imenica *ŌsijĚk*. Naglasak se *ŌsijĚka* ne odnosi samo na slučajan ili nemaran izgovor kojega padežnoga oblika; riječ je o pogrješnom naglašavanju određenih padeža, poglavito genitiva i dativa, a čest je isti pogrješan naglasak i u instrumentalu – dugouzlazni na drugom slogu:

ŌsijĚk, OsijĚka, OsijĚku, OsijĚkom.

Takva naglasna sklonidba supostoji uz drukčiju, onu u kojoj se u svim padežima čuva naglasak koji je u nominativu – kratkosilazni na početnom slogu:

ŌsijĚk, ŌsijĚka, ŌsijĚku, u ŌsijĚku, ŌsijĚkom

Teorijski pogled na ovo pitanje, pogled iz normativne literature, kazuje da bi dvojbe oko naglasaka moglo i trebalo biti samo u lokativu, ali ne i u drugim padežima.

Prema tomu:

ŌsijĚk, ŌsijĚka, ŌsijĚku, u ŌsijĚku, u ŌsijĚku, ŌsijĚkom

Po svojim je morfološkim obilježjima imenica *ŌsijĚk* imenica muškoga roda vrste *a* kojoj osnova završava suglasnikom, a u nominativu je jednine nastavak *-ø*.

Svojim naglasnim obilježjima *ŌsijĚk* pripada naglasnoj sklonidbi onih dvo-složnih imenica (navedenih morfoloških obilježja, a znače što neživo) koje u nominativu jednine imaju prvi slog kratak i naglašen, drugi slog dug i nenaglašen, a kojima se samo u lokativu jednine osnovni naglasak može preinačiti: promijeniti mjesto, duljinu i ton. Istoj bi naglasnoj sklonidbi pripadale i imenice: *øblĭk, pøglĕd, Vüčjāk, kørāk, vøčnjāk*...¹ Prema tomu, u naglasnoj bi se sklonidbi jednine navedenih imenica naglasak mogao preinačiti samo u lokativu (u svim je ostalim padežima jednak osnovnom naglasku), a preinaka je neistoslogovna: osim promjene duljine i tona, mijenja se i slog koji nosi naglasak.²

N *ŌsijĚk, øblĭk, pøglĕd, Vüčjāk, kørāk, vøčnjāk*

G *ŌsijĚka, øblĭka, pøglĕda, Vüčjāka, kørāka, vøčnjāka*

D *ŌsijĚku, øblĭku, pøglĕdu, Vüčjāku, kørāku, vøčnjāku*

L *OsijĚku, oblĭku, poglĕdu, Vučjāku, korāku, vočnjāku*

Prikazana je naglasna sklonidba utemeljena na starom jezičnom i normativnom pravilu koje kazuje da se dativ i lokativ imenica muškoga roda, a one koje su naprijed opisane nisu i jedine, razlikuje upravo po naglasku!³

¹ Vidi: S. Babić i dr., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1991, str. 505.

² Zbog jednostavnosti prikaza navode se samo četiri padeža, a u navedenim je padežima naglasak jednak osnovnomu.

³ U gramatikama je obično istaknuto da se dativni i lokativni naglasak izjednačuju, a to je zbog toga što se

Tako je normativno pravilo već pomalo daleko od suvremenoga književnog jezika, pa suvremene gramatike dopuštaju i u lokativu isti naglasak kao i u svim drugim padežima; dativni se i lokativni naglasak izjednačuju, pa lokativ navedenih imenica glasi:⁴

L *Ōsijēku, ōbliku, pōglēdu, Vūčjāku, kōrāku, vōčnjāku*

Noviji se normativni stav u suvremenijim gramatikama daje samo u obliku napomena, ali se uvijek i prvotno govori o starijem načinu naglašavanja. Razlog tomu može biti i dugogodišnja tradicijska navika, a koja je u školskim gramatikama zadržavala stariji način naglašavanja.

Zanimljivo je pripomenuti da Mažuranićeva slovnica, koja je u svoje doba bila cijenjena i zbog opisa naglasnoga sustava hrvatskog književnog jezika, a ni Veberova slovnica, nemaju ni napomene o naglasnoj razlici dativa i lokativa. Armin Pavić, autor Studije o hrvatskom akcentu, reći će da svrhom Mažuranićeve slovnice “bijahu oblici... Po toj... svrsi tamo se pominiu glavni pojavi... o akcentu...”⁵ Iako su svrhom opisa u *Slovnici* prvotno bili oblici, ipak se uz svaku imeničku sklonidbu navode podatci o naglasku koji su i u suvremenim gramatikama, a o naglasnoj se razlici dativa i lokativa u dvosložnih imenica ne govori. Samo se napominje da u jednosložnih imenica lokativ ima različit naglasak od nominativa.⁶ Jednako je i u Vebera.⁷

Prvi put se Maretićevom gramatikom (1899) uvodi u hrvatski književni jezik naglasna razlika dativa i lokativa kao normativno pravilo.

Maretićev pristup nastavlja i J. Florschutz (1940), a tako i Brabec-Hraste-Živković (1954). Prema tomu, u navedenim je gramatika (a sve su one bile školske gramatike) samo jedan naglasak u lokativu:

L *Osijēku, obliku, poglédu, Vučjāku, korāku, vočnjāku*

Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika (1979) prva je gramatika u kojoj je naznačena dvostrukost, ali u zagradi i samo pripomenuto: “na kamēnu (i na kāmenu)... o mjesēcu (i o mjēsēcu)... o događāju (i o dōgađāju)” (str. 83.)

U drugom se izdanju (1990) o lokativnom naglasku (koji je isti kao i dativni) napominje kao u običnijem:

“na kamēnu (običnije na kāmenu)...” (str. 78)

Akademijina tzv. *Velika gramatika* (1991), sitno tiskano, ali ipak, napominje: “Kod tih se imenica akcenatska opozicija D - L sve više gubi u književnom jeziku i lokativ se izjednačuje s dativom te se od svih imenica može upotrijebiti dativni

polazi s gledišta da se dativ i lokativ razlikuju samo naglaskom jer imaju iste nastavke. Prava je razlika dativa i lokativa ipak u tom što je lokativ uvijek prijedložni padežni izraz; uvijek je s istim prijedlozima koji nikada ne mogu biti uz dativ.

⁴ Osim u stalnim izričajima!

⁵ Studija o hrvatskom akcentu, *Rad JAZU*, 59, Zagreb, 1881.

⁶ A. Mažuranić, *Slovnica hrvatska*, Zagreb, 1866, str. 44.

⁷ A. Veber, *Slovnica hrvatska*, Zagreb, 1876, str. 35.

oblik i za lokativ; lokativni se akcent ĉuva u nekim vezama koje su veĉ dobile oblik stalnih izriĉajaja, kao Ńto su: u sluĉaju, u obliku, po komadu i sl.” (str. 506)

O kakvim je stalnim izriĉajima rijeĉ, pojašnjava S. VukuŃiĉ:⁸ “... posebno valja ĉuvati ishode onih naglasnih procesa koji obogaĉuju jezik, donoseĉi za sluh nove razlikovne jedinice. U pōglĕdu ti vidim tugu. U tom se pōglĕdu nema Ńto do-dati.”

Imenica *Ősijĕk* ne pripada takvim stalnim izriĉajima, ali ipak postoji dvostrukost u naglasku lokativa.

u *Ősijĕku* i u *Osijĕku*. Takva se dvostrukost zrcali i u svim zavisnim padeŃima, osim akuzativa, koji je jednak nominativu. Dvostrukost bi se u lokativu mogla pripisati dugogodiŃnjoj normi koja je propisivala dugouzlazni naglasak,⁹ odnosno, novijoj normi (ali i upotrebi) koja dopuŃta i preporuĉuje i u lokativu isti naglasak kao u dativu, kao u cijeloj sklonidbi: kratkosilazni. U govoru se starijega naraŃtaja naglasna opreka dativ/lokativ joŃ uvijek moŃe ĉuti, i to bez ostvaraja dvostrukosti!¹⁰

U govoru se mladih naraŃtaja naglasna opreka dativ/lokativ izgubila, ali na dva razliĉita naĉina:

1) lokativ je primio naglasak koji je u svim zavisnim padeŃima, dakle u cijeloj sklonidbi, kratkosilazni,

2) svi su zavisni padeŃi, osim akuzativa, primili naglasak koji je u lokativu, dugouzlazni.

Prema tomu, supostoje tri razliĉite naglasne sklonidbe iste imenice, tri razliĉita naglasna uzorka – najbrojniji je onaj u kojem se lokativ izjednaĉio s naglaskom cijele sklonidbe, manje je zastupljen onaj u kojem se ĉuva opreka dativ/ /lokativ, a najmanje je potvrda za sklonidbu u kojoj su zavisni padeŃi, osim akuzativa, primili dugouzlazni naglasak lokativa.

Ona se naglasna sklonidba koja u potpunosti odgovara starijoj jeziĉnoj normi moŃe smatrati rubnom, onom koja nestaje iz jezika.

Drugim dvjema sklonidbama treba posvetiti pozornost.

Prva je opĉi razvojni smjer u suvremenom knjiŃevnom jeziku pa se moŃe smatrati novom upotrebnom normom. Druga je odstupanje od stare norme, ali i od nove upotrebne norme.

Prva je sklonidba, nova upotrebna norma, opisana i u gramatikama i svakako joj treba dati prednost pred drugim dvjema jer se prema takvom naglasnom uzorku naglaŃuju i sve ostale imenice istih obiljeŃaja. Tako je i anketa pokazala: govornici koji u cijeloj sklonidbi *Ősijĕk* izgovaraju poĉetni slog kratkosilazno, tako

⁸ Opreznije s novim naglasnim modelima, *Jezik*, 40, str. 4.

⁹ Davne 1881. godine A. Paviĉ u navedenom radu na str. 59. navodi upravo imenicu *Ősijĕk* kao imenicu koja samo u lokativu ima dugouzlazni naglasak!

¹⁰ Podatci su na temelju ankete u kojoj je ispitano 120 govornika. Svi su Ńtokavci, veĉina iz Osijeka, a manji dio iz NaŃica, Valpova, Donjeg Miholjca, BeliŃa, Ńakova i Ńupanje. Nema razlika u naglasnim uzorcima u pripadnika razliĉitih govornih podruĉja, ali su znatne razlike izmeĉu naglasnih uzoraka starijih i mladih naraŃtaja.

izgovaraju i *pòglēd* i *òblīk*. (Zanimljivo je pripomenuti da najveći dio ispitanika i *pòglēd* u stalnim izričajima izgovara naglašujući kratkosilazno početni slog.) Toj sklonidbi treba dati prednost i s gledišta jezične ekonomije, ona traži manje govornikova napora, u svim je padežima naglašen početni slog istim naglaskom, naglasni je uzorak pojednostavljen.¹¹ Tako je dokinuta opreka dativ/lokativ koja opterećuje naglasni uzorak jer je neistoslogovna, različite duljine i tona, a za razlikovanje je dativa i lokativa prvotno to što je lokativ prijedložni padežni izraz, a naglasna je razlika zalihosna.

Drugu sklonidbu treba smatrati pogriješnom – ona nije dijelom općega razvojnog smjera u suvremenom jeziku, prema njezinu se uzorku ne naglašuju i ostale imenice istih obilježja; nema vrijednost naglasnog modela. Tako pokazuje i anketa – govornici koji izgovaraju *Osijēka*, *Osijēku*, *u Osijēku*, *Osijēkom* ne izgovaraju: *oblīka...*, *poglēda...* kao stalne naglasne oblike,¹² nego se kolebaju izgovarajući jedne oblike kratkosilazno, drugo kratkouzlazno, a bez neke pravilnosti. I ova sklonidba dokida opreku dativ/lokativ, ali ne pojednostavljuje cijeli naglasni uzorak, nego ga čini složenijim, u četirima su padežima neistoslogovne preinake, različite duljine i tona!

SAŽETAK

Sanda Ham, Pedagoški fakultet, Osijek
UDK 801.612:808.62, izvorni znanstveni članak
primljen 22. prosinca 1994, prihvaćen za tisak 30. žujka 1995.

Ōsijēka ili Osijēka

The author analyzes the accentuation of the noun Osijek in standard Croatian, pointing out the disharmony between the classical accentual norm, the modern norm and the usage.

NEOBIČNI NAGLASCICI

Ante Šupuk

naglasak ide u red onih jezičnih kategorija o kojima se u našim školama vodi manja briga.

Običan čovjek govori naglascima užeg zavičaja, a školovani su skloni oponašati i govor i naglasak većih gradova. Katkad našeg čovjeka, pa i nepismenog, više

¹¹ Slične su naglasne preinake česte i obične u sustavu, kao što kazuje S. Vukušić u navedenom radu.

¹² Ne misli se na stalne izričaje: u obliku, u poglėdu.